

QUAESTORES JUSTINIANI EXERCITUS. CONTRIBUȚII LA LISTA ACESTORA

VASILE MĂRCULEȚ¹

QUAESTORES JUSTINIANI EXERCITUS. CONTRIBUTIONS BROUGHT FOR THEIR KNOWLEDGE

ABSTRACT

On 18th of March 536 the emperor Justinianus Ist was organizing quaestura Justiniani exercitus. The new military-administrative unit was formed from the provinces Moesia Secunda, Scythia Minor, Caria, Cyclades Islands and Cyprus. As a leader there was named a quaestor Justiniani exercitus ranking as a praefectus praetorio. In this form quaestura Justiniani exercitus functioned until the beginning of the 7th century (year 614). In this period there could be identified more Roman-Byzantine generals that occupied the function of quaestor Justiniani exercitus: Bonus, the first time (536-537); an Unnamed praefectus insulis (538); Bonus, the second time (before 552-553); Germanus, the son of Dorotheus (spring-summer 559, or before 562); Justinus, curopalates (the summer of 559) - uncertain; Justinus-Boraides (before 562-565); Justinianus (565-566); Baduarius (566-567); an Unnamed magistratum insularum et militarium ordinum in Scythia et Moesia collocatorium (575); Ioannes (578); Bonosus (602); Theodorus (the 7th century).

Keywords: *quaestura Justiniani exercitus, quaestor Justiniani exercitus, Bonus, Anonymus, Germanus, Justinus, Justinus-Boraides, Justinian, Baduarius, Ioannes, Bonosus, Theodorus.*

Politica dunăreană defensivă promovată de împăratul Justinianus I (527-565), după anii 533-534, odată cu trecerea Imperiului Romano-Bizantin la ofensivă în bazinul vestic al Mării Mediterane, a sporit considerabil importanța geostrategică și militară a provinciilor de la Dunărea de Jos, Moesia Secunda și Scythia Minor, situate la limita lumii *Barbaricum*-ului. Expuse aproape neîntrerupt loviturilor barbare, provinciile dunărene au avut mult de suferit. Încercările de diminuare a efectelor acestor distrugerii se reflectă, în primul rând, în măsurile organizatorice pe care împăratul le-a întreprins cu privire la ele.

¹ Profesor, doctor în istorie, Colegiul Tehnic "Mediensis" – Mediaș; e-mail: vasmarculet@yahoo.com.

Quaestura Justiniani exercitus. Din secolul al IV-lea și până în primăvara anului 536, provinciile Moesia Secunda și Scythia Minor au fost reunite într-un vicariat al Thraciei, condus un *vicarius Thraciae* sau *vicarius Thraciarum*². Din punct de vedere jurisdicțional, *vicarius Thraciarum* depindea direct de *praefectus praetorio Orientis*, căruia îi era subordonat³. Reședința lui era la Odessos, în Moesia Secunda⁴.

La 18 mai 536, împăratul Justinianus I emitea *Novella XLI (Lex ut Bonus)*, care a produs modificări radicale în statutul politico-juridic al provinciilor de la Dunărea de Jos. În temeiul respectivei *Novella*, cinci provincii din Praefectura Orientis, anume Moesia Secunda și Scythia Minor (din dioceza Thracia), Cypru (din dioceza Orientis), Caria și Insulele Ciclade (din dioceza Asiana), au fost incluse într-o structură specifică, *quaestura Justiniani exercitus*, supusă autorității unui *quaestor Justiniani exercitus*⁵, numit și "prefect al Scythiei (Σκυθίας ὑπαρχον / Σκυθίας ἐπάρχω / praefectum

² *Notitia Dignitatum accedunt Notitia Urbis Constantinopolitanae et Laterculi Prouinciarum*, edidit O. Seek, Berolini MDCCCLXXVI, Orientis, I.33, XXVI.25; cf. Ion Barnea, *Un vicar de Odessos la Tomis*, în "Studii și Cercetări de Istorie Veche", VIII, 1-4, 1957, p. 350; cf. J. Wiewiorowski, *Vicarius Thraciarum in the 4th and 5th Centuries: some remarks*, în "Byzantinische Forschungen", XXX, 2011, p. 385-400.

³ *Ibidem*.

⁴ I. Barnea, *op. cit.*, p. 350; Alexandru Madgearu, *Un eșalon logistic din armata romano-bizantină în secolul al VI-lea – quaestura exercitus Iustiniani*, în "Gândirea Militară Românească", 20, 4, 2009, p. 190 (în continuare, *Un eșalon logistic*); idem, *A Logistic Echelon of the Romano-Byzantine Army in the Sixth Century – quaestura exercitus Iustiniani*, în "Romanian Military Thinking", 5, 3, 2009, p. 140 (în continuare, *A Logistic Echelon*).

⁵ *Corpus Iuris Civilis*, editio stereotypa quarta, vol. III. *Novellae*, recognovit Rudolfus Schoell, opus Schoellii morte interceptum, absoluit Guilelmus Kroll, Berolini MCMXII, *Novella XLI* (CIC, III); *Fontes Historiae Dacoromanae*, II. Scriptores: 2. *Ab anno CCC usque ad annum M (Izvoarele istoriei României, II. Autori: 2. De la anul 300 până la anul 1000)*, publicate de H. Mihăescu et alii, București, 1970, p. 380-381 (*Fontes*, II); cf. Iulianus, *Epitome latina Novellarum Iustiniani. Ad XX librorum manuscriptorum et principalium editionum fidem recognovit prolegomenis adnotatione addendis quibus compendia epitomes a Boherio Sennetonis fratribus pes-noto edita tabulae synopticae capitulorum omissorum et translatorum continentur, instruxit Gustavus Haenel*, Reimpressio phototypica editionis 1873, Osanbrück, 1965, Constitutio XXXVIII; cf. Y. Lassard, *The Roman Law Library. Iulianus Epitome Latina Novellarum Iustiniani*, 1. *Iulianus Epitome Latina Novellarum Iustiniani: 1-80 (Hänel)*, 2014, https://www.academia.edu/6219033/Iuliani_Epitome_Latina_Novellarum_Iustiniani_180_Hänel (accesat: 15.08.2016), Const. XXXVIII (*Iulianus Epitome*); cf. Y. Lassard, *The Roman Law Library. Corpus Iuris Civilis: Iustiniani Novellae*, 2015, <https://umpf-grenoble.academia.edu/YvesLASSARD/Corpus-Iuris-Civilis> (accesat: 15.08.2016), Nov. XLI (*Ius-tiniani Novellae*).

Scythiae)” sau ”prefect comandant al trupelor din Scythia (ἐπαρχὸν ἐπόπτην τῶν Σκυθικῶν / praefectum Scythicarum)”⁶.

Novella XLI stabilea, pe lângă provinciile care intrau în componența noii structuri și structura biroului *quaestor*-ului, și responsabilitățile sale privind distribuirea *annonei militaris*. Referitor la primul aspect, *Novella* preciza că *quaestor Justiniani exercitus* dispunea de un aparat birocratic identic cu cel al unui *praefectus praetorio*⁷. Cu privire la al doilea aspect, *Novella* stabilea că *quaestor Justiniani exercitus* era responsabil de strângerea și distribuirea *annonei* tuturor soldaților aflați sub comanda lui, atât celor din unitățile de comitatenses, cât și celor din trupele de limitanei⁸.

Constituirea noii structuri de către Justinianus I este semnalată și de unele lucrări de literatură istorică contemporane. Spre exemplu, Ioannes Lydus, referindu-se la constituirea respectivei *quaestura exercitus*, consemna în lucrarea lui, *De magistratibus*, că împăratul Justinianus a numit ”un prefect comandant al trupelor din Scythia și i-a mai dat trei provincii, aproape cele mai bogate dintre toate: Cerastis, adică Cyprus de acum (...), Caria toată împreună cu Insulele Ionice, care până atunci fuseseră sub magistratura cea mai mare, ca toate celelalte, și împăratul a voit să fie separate de acestea și să le dețină prefectul Scythiei”⁹.

Potrivit opiniei celor mai mulți istorici, asemenea fostului *vicarius Thraciarum*, respectivul *quaestor Iustinianus exercitus* și-a avut reședința tot la Odessos¹⁰. Există însă și opinii care nu exclud posibilitatea ca reședința noului demnitar romano-bizantin să fi fost la Tomis¹¹. O teorie interesantă din acest punct de vedere a fost formulată de istoricul Dominique Pieri, după

⁶ I. Lydus, *Περὶ ἄρχων τῆς Ῥωμαίων πόλιν*, în ”Ioannes Lydus ex recognitione Immanuelis Bekkeri”, Bonnæ, MDCCCXXXVII, p. 192-193.

⁷ CIC, III, *Novella XLI*; cf. Iulianus, *op. cit.*, Constitutio XXXVIII; cf. Y. Lassard, *Iulianus Epitome*, Const. XXXVIII; cf. idem, *Iustiniani Novellae*, Nov. XLI.

⁸ CIC, III, *Novella XLI*; cf. Iulianus, *op. cit.*, Constitutio XXXVIII; cf. Y. Lassard, *Iulianus Epitome*, Const. XXXVIII; cf. idem, *Iustiniani Novellae*, Nov. XLI.

⁹ I. Lydus, *op. cit.*, p. 192-193.

¹⁰ *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV-XIII descoperite în România*, culese, traduse în românește, însoțite de indici și comentate de Emilian Popescu, 1976, nr. 47; J. Căimi, *La legge e gli astri: nota a Nov. Iust. 41*, în vol. ”Studii în onore di Remo Martini”, I, Siena, 2008, p. 350; I. Barnea, *op. cit.*, p. 350; Mihail Zahariade, *Scythia Minor. A History at Later Roman Province (284-681)*, Amsterdam, 2006, p. 32; Andreas Gkoutzioukostas, *Published Lead Seals Concerning Quaestura Exercitus*, în vol. ”Юбилеен сборник. Сто години от рождението на д-р Васил Хараланав (1907-2007)”, редактор И. Йорданов, Шумен, 2008, p. 109.

¹¹ Emanoil Băbuș, *Bizanțul, istorie și spiritualitate*, București, 2003, p. 144.

păreră căruia *quaestor Justiniani exercitus* și-a avut probabil sediul în insula Samos¹².

Disfuncționalitățile constatate după mai puțin un an și jumătate de la înființarea noii structuri l-au determinat pe împărat să intervină cu o nouă *Novella*, în care erau făcute reglementările care se impuneau. Ca urmare, prin *Novella L (Appellationes ex quinque provinciis Caria et Cypro Cycladibus insulis et Mysia et Scythia apud quem oporteat examinari)*, din 18 august 537, Justinianus I făcea precizările necesare cu privire la regimul în care *quaestor Justiniani exercitus* își exercita atribuțiile civile, îndeosebi cele de ordin juridic¹³.

Parcursul textului relevă clar faptul că *Novella L* se referă la disfuncționalități înregistrate după constituirea structurii militar-administrative, pe parcursul funcționării acesteia în intervalul de timp cuprins între 18 mai 536, data constituirii, și 18 august 537, cea a emiterii noii *Novella*. Constatarea făcută ne permite concluzia că este în afara oricăror discuții că respectivele disfuncționalități nu au putut fi anticipate în momentul constituirii noii structuri și, în consecință, nici nu au fost incluse în *Novella XLI* din mai 536. Din acest punct de vedere, *Novella L* este cât se poate de clară, precizând că emiterea ei a fost consecința faptului că "au venit la noi prea mulți oameni nemulțumiți din Caria, Rhodos și Cypro și ne-au spus că sunt siliți să se ducă de multe ori și în timpul iernii în Scythia și Moesia, unde-ți petreci timpul, că introduc acolo apeluri neînsemnate, că ajung în primejdie și, după ce străbat mări întinse, vin în niște provincii tulburate de barbari"¹⁴. Tocmai în scopul rezolvării problemelor constatate și a luării măsurilor reparatorii care decurgeau din aceasta, a fost emisă de împărat *Novella L*. Cu acest prilej, împăratul completa structura de comandă avută de *quaestura Justiniani exercitus* instituind funcția de locțiitor al comandantului acesteia, care urma să rezideze în capitala imperiului. Tot acum îi erau stabilite și prerogativele¹⁵. Conchidem, deci, că funcția de locțiitor al *quaestor*-ului *exercitus* nu a existat din momentul constituirii structurii, ci a fost instituită abia din 18 august 537.

¹² Dominique Pieri, *Béryte dans le grand commerce méditerranéen. Production et importation d'amphores dans le Levant protobyzantin (Ve-VIII s. ap. J.-C.)*, în vol. "Productions et échanges dans la Syrie gréco-romaine. Actes du 2e colloque international sur la Syrie antique (Tours, 12-13 juin 2003)", edit. M. Sartre, suppl. Topoi, 8, 2007, p. 5.

¹³ CIC, III, *Novella L*; cf. Y. Lassard, *Iustiniani Novellae*, Nov. L.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*; cf. W.E. Kaegi jr., *Byzantine Military Unrest, 471-843: an Interpretation*, Amsterdam, 1981, p. 94-95; cf. S. Torbatov, *Quaestura exercitus: Moesia Secunda and Scythia under Justinian*, în "Archaeologia Bulgarica", 1, 3, 1997, p. 78-79; cf. Al. Madgearu, *Un eșalon logistic*, p. 190; cf. idem, *A Logistic Echelon*, p. 140.

Identificarea rațiunilor care au stat la baza constituirii respectivei structuri de către Justinianus I, rolul acesteia, caracterul și statutul său, au constituit aspecte intens discutate în rândul specialiștilor¹⁶. Ca urmare, nu insistăm asupra lor. În structura în care a fost concepută în 536-537, *quaestura Justiniani exercitus* avea să funcționeze circa opt decenii. La Dunăre, ea și-a încetat funcționarea în anul 614, odată cu transferul unităților militare de pe linia fluviului în Orient, de către împăratul Herakleios I (610-641)¹⁷.

¹⁶ J.B. Bury, *The History of the Later Roman empire from the Death of Theodosius I to the Death of Justinian*, vol. II, Dover, New York, 1958, p. 340-341; A.H.M. Jones, *The Later Roman Empire, 284-602. A Social, Economic and Administrative Survey*, vol. I, Oxford, 1964, p. 280; J.F. Haldon, *Byzantium in the Seventh Century. The transformation of a culture*, Cambridge, 1995, p. 210; idem, *Warfare, State and Society in the Byzantium World, 565-1204*, London, 2003, p. 68, 74; idem, *Economy and Administration: How Did the Empire Work?*, în vol. "The Cambridge Companion to the Age of Justinian", edited by M. Maas, Cambridge, 2005, p. 50, 68; M.F. Hendy, *Studies in Byzantine monetary economy, c. 300-1450*, Cambridge, London, New York, New Rochelle, Melbourne, Sydney, 1985, p. 404; Olga Karagiorgou, *LR2: a Container for the Military annona on the Danubian Border?*, în vol. "Economy and Exchange in the East Mediterranean during Late Antiquity. Proceedings of a Conference at Somerville College, Oxford, 29th May, 1999", edited by S. Kingsley and M. Decker, Oxford, 2001, p. 154; E. Stein, *Histoire du Bas-Empire*, t. II. *De la disparition de l'empire en Occident à la mort de Justinien (476-565)*, Paris, 1949, p. 474-475; Radu Vulpe, Ion Barnea, *Din istoria Dobrogei*, vol. II. *Romanii la Dunărea de Jos*, București, Editura Academiei RSR, 1968, p. 428, 452; Cécile Morisson, J.-P. Sodini, *The Sixth-Century Economy*, în vol. "The Economic History of Byzantium: From the Seventh through the Fifteenth Century", Editor in Chief Angeliki E. Laiou, Dumbarton Oaks, Washington D.C., 2002, p. 171; J. Wiewiorowski, *The Defence of the Long Walls of Thrace (Μακρά Τείχη τῆς Θράκης) under Justinian the Great (527-565 A.D.)*, în "Bulgaria Mediaevalis", 3, 2012, p. 280; Alexandru Suceveanu, Alexandru Barnea, *La Dobroudja romaine*, Bucarest, 1991, p. 243-244; W. Treadgold, *Byzantium and Its Army, 284-1081*, Stanford, 1995, p. 15-16; idem, *A History of the Byzantine State and Society*, Stanford, 1997, p. 188; L. Valensi, *La réorganisation de l'Égypte byzantine au temps de Justinien I-er*, în "Bulletin de l'Association Guillaume Budé: Lettres d'humanité", 11, 1952, p. 71; Florin Curta, *Quaestura exercitus: The evidence of lead seals*, în "Acta Byzantina Fennica", New Series, I, 2002, p. 19-26; idem, *The Making of the Slavs. History and Archaeology of the Lower Danube Region, c. 500-700*, Cambridge, 2001, p. 76; S. Torbatov, *op. cit.*, p. 78-79; K. Nakatani, *Lycia in the Byzantine Period (Fourth-Tenth Century) Historical Background*, în "OUKA. Osaka University Knowledge Archive", 35, 1995, p. 44; J. Preisler-Kapeller, *The Medieval Roman Empire of the East as spatial phenomenon: Selected aspects (300-1200 CE)*, 2015, p. 23, <http://mongol.huiji.ac.il/sites/default/files/Preisler-Kapeller%20Draft%20Eisenach%201%20.pdf>, text pdf. (accesat: 18.08.2016).

¹⁷ Al. Madgearu, *Un eșalon logistic*, p. 194; cf. idem, *A Logistic Echelon*, p. 144.

Quaestores Justiniani exercitus. Importanța acordată de împărații romano-bizantini acestei unități militar-administrative, care a fost *quaestura Justiniani exercitus*, este relevată, între altele, de calitatea comandanților care s-au succedat la comanda ei. Pe baza informațiilor provenite din surse juridice, sigilografice și literare, specialiștii au putut identifica mai mulți demnitari romano-bizantini care au ocupat funcția de *quaestor Justiniani exercitus* în perioada de funcționare a structurii militar-administrative care a fost *quaestura Justiniani exercitus* între 536 și începutul secolului al VII-lea. Deoarece pentru lungi perioade de timp informațiile lipsesc, lista acestora rămâne incompletă.

Primul *quaestor Justiniani exercitus*, menționat în două *Novellae* justiniene, a fost generalul Bonus¹⁸. La 18 mai 536 el era investit în funcția de *quaestor Iustinianus exercitus*, pe care o exercita și la 18 august 537. Mulți ani mai târziu, în 552, Agathias din Mirina îl menționa pe "Bonus strategos (praefectus) al Moesiei și al întinsului fluviu Istros (Bónovon τὸν στρατηγὸν τὸν ἐκ Μυσίας τῆς πρὸς τῷ Ἰστρῷ ποταμῷ παρατεταμένης / Bono praefecto ex Moesia ad Istrum fluvium porrecta)"¹⁹.

Pe baza acestor informații, J.R. Martindale susține că guvernarea lui Bonus în *quaestura Justiniani exercitus* s-a prelungit până prin anii 552-553²⁰. Jacek Wiewiorowski, care acceptă concluzia, consideră, la rândul lui, că funcționarea generalului Bonus ca *quaestor Iustinianus exercitus* s-a putut prelungi până în anul 552, fapt care, admite el, "ar fi o excepție neobișnuită"²¹. Însă, conchide istoricul polonez, "așa cum este, în general, cunoscut, starea de lucruri în zona Dunării a fost importantă pentru apărarea Constantinopolului însuși. Se pare rezonabil ca exercitarea comenzii într-o astfel de regiune ar fi putut să-i fi dată lui Bonus (care a fost descris de Agathias ca un ofițer cu experiență) pentru o lungă perioadă de timp"²². Lunga perioadă de timp dintre 536 și 552 îl determină, totuși, pe Jacek Wiewiorowski

¹⁸ CIC, III, *Novella XLI*; cf. Iulianus, *op. cit.*, Constitutio XXXVIII; cf. Y. Lassard, *Iulianus Epitome*, Const. XXXVIII; cf. idem, *Iustiniani Novellae*, Nov. XLI; cf. *Fontes*, II, p. 380/381.

¹⁹ Agathiae Myrinaei, *Historiarum libri quinque*, cum versione latina et annotationibus Bon. Vulcanii, B.G. Niebuhrius graeca recensuit. Accedunt Agathiae Epigrammata, Bonnae, MDCCCXXXVIII, I.19; Agathias, *The Histories*, Translated with an Introduction and Short Explanatory Notes by J.D. Frendo, Berlin-New York, 1975, I.19.1.

²⁰ J.R. Martindale, *The Prosopography of the Later Roman Empire*, vol. III. A.D. 527-641, vol. IIIA (*Abandanes-Iyād ibn Ghanm*), vol. IIIB (*Kālādji-Zudius*), Cambridge, 1992, p. 240-241.

²¹ J. Wiewiorowski, *Quaestor Iustinianus exercitus – a Late Roman Military Commander?*, în "Eos", XCIII, 2006, p. 327.

²² *Ibidem*.

să mai formuleze și o a doua ipoteză, anume că ”este posibil ca Bonus să fi fost numit *quaestor exercitus* de două ori; mai întâi în 536-537 și apoi, înainte de 552”²³.

Absența informațiilor face însă ca această problemă să nu poată primi un răspuns cert. Din punctul nostru de vedere, cea mai plauzibilă posibilitate este aceea potrivit căreia generalul Bonus a exercitat în două rânduri funcția de *quaestor Justiniani exercitus*: în 536-537 și, respectiv, înainte și după 552.

Pe baza informațiilor transmise de cronicarii Menander Protector și Evagrius Scholasticus, s-a admis că în ultimii ani ai domniei lui Justinianus I comanda trupelor de la Dunărea de Jos i-a fost încredințată talentatului general Justinus-Boraidēs, nepotul împăratului. Prin această numire el era investit în calitate de *quaestor Justiniani exercitus*. Numirea lui, care nu credem să fi fost întâmplătoare, a coincis cu pătrunderea avarilor în regiune. Potrivit relatării lui Menander Protector, după sosirea avarilor la Dunărea de Jos, Justinus-Boraidēs ”nu înceta deloc pregătirile pentru a supraveghea trecerile peste râu, căci încredințase lui Bonus, comandantul trupelor mercenare și domestice, paza fluviului”²⁴. La rândul lui, Evagrius Scholasticus consemna că generalul romano-bizantin ”își petrecea timpul lângă Istros și împiedica încercările de trecere ale avarilor”²⁵. În temeiul acestor informații, istoricii care au studiat această problemă consideră că Justinus-Boraidēs a fost investit în funcția de *quaestor Justiniani exercitus* probabil încă înainte de 562 sau 563.

Prin prisma acelorași informații, istoricul Mihail Zahariade este de părere că în 562 un alt nepot al lui Justinianus I, având același nume cu precedentul, viitorul împărat Justinus II (565-578), a fost investit drept ”nou comandant al frontierei Dunării”, respectiv *quaestor Justiniani exercitus*, și însărcinat cu misiunea de a împiedica pătrunderea avarilor în imperiu²⁶. Fără îndoială, opinia formulată este rezultatul confuziei făcute între cei doi nepoți ai împăratului Justinianus I, datorată coincidenței de nume.

Comanda exercitată de Justinus-Boraidēs în calitate de *quaestor Justiniani exercitus* s-a încheiat odată cu urcarea pe tron a vărului său Justinus II. Candidat cu mari șanse la tron la moartea lui Justinianus I, alături de celălalt nepot al împăratului, cu același nume, Justinus *curopalates*, a încheiat cu

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ex Historia Menandri Protectoris*, în Dexippi, Eunapii, Petri Patricii, Prisci, Malchi, Menandri, *Historiarum quae supersunt*, e recensione Imm. Bekkeri et B.G. Niebuhrii C.F. Cum versione latina per Io. Classenum emendata, accedunt Eclogae Photii Ex Olympiodoro, Candido, Nonnosio et Theophane, et Procopii Sophistae Panegyricus, graece et latinae, Prisciani Panegyricus, annotationibus Henr. Valesii Labbei et Villosionis, et indices Classeni, Bonnae, MDCCCXXIX, p. 286.

²⁵ Evagrius Scholasticus, *The Ecclesiastical History of Evagrius Scholasticus*, translated with an introduction by Michael Whitby, Liverpool, 2000, V.1.

²⁶ M. Zahariade, *op. cit.*, p. 33.

acesta un acord cu privire la succesiune²⁷. Urcat pe tronul imperiului, Justinus II a refuzat să mai respecte înțelegerea cu vărul său. Probabil, încă din ultimele luni ale anului 565, acesta a fost chemat de la Dunărea de Jos, i s-a retras garda personală și i s-a interzis accesul la împărat. Cu rangul de *augustalis* și *dux* (demnitate de mână a doua), Justinus-Boraides a fost trimis în Egipt, la Alexandria, într-un veritabil exil, unde într-o noapte de octombrie a anului 566 a fost asasinat mișelește la instigațiile împărătesei Aelia Sophia și la ordinul împăratului Justinus II, sub pretextul că ar fi organizat un complot²⁸.

Următorul *quaestor Justiniani exercitus* identificat de istorici a fost generalul Baduarius. Conform informațiilor transmise de Theophylaktus Simocatta, în primii ani ai domniei împăratului Justinus II, respectiv în anii 566 și 567, acesta a fost comandantul "oștilor din Scythia și Moesia"²⁹. În calitate de *quaestor Justiniani exercitus*, Baduarius a comandat forțele bizantine care au participat alături de gepizi la conflictul acestora cu longobarzii. Theophylaktus Simocatta consemnează faptul că răspunzând solicitării de ajutor a regelui gepid Conimundus, aflat în conflict cu regele longobard Alboin, împăratul Justinus II "a alcătuit o scrisoare și a poruncit comandantului Baduarius să adune oștile din Scythia și Moesia și să-l ajute pe Conimundus (...). S-au rânduit în luptă și au învins romanii"³⁰. Așa cum se știe, conflictul s-a terminat cu zdrobirea gepizilor de către longobarzi, aliați cu avarii.

Un deceniu mai târziu, în anul 578, funcția de *quaestor Justiniani exercitus* era exercitată de generalul Ioannes. Fără îndoială, acesta ocupa funcția dintr-un an anterior. Din lucrarea lui Menander Protector știm că la data respectivă Ioannes "avea în seamă conducerea insulelor și fusese numit guvernator peste orașele din Praefectura Illyricum"³¹. Pe baza acestei informații suntem în măsură să conchidem că în anul 578 generalul Ioannes cumula funcțiile de *quaestor exercitus* și *magister militum per Illyricum*. În această dublă calitate, el a fost cel care a negociat, în numele împăratului Tiberius II Constantinus, cu khaganul Baian al avarilor o acțiune de anvergură a acestora împotriva sclavinilor din sudul Daciei și a asigurat logistica necesară ducerii

²⁷ E. Scholasticus, *op. cit.*, V.1.

²⁸ *Ibidem*, V.2; cf. *The Chronicle of Theophanes Confessor. Byzantine and Near Eastern History, Ad. 284-813*, Translated with Introduction and Commentary by Cy. Mango and R. Scott, with the assistance of G. Greatrex, Oxford, 1997, AM 6063, [AD 570/1].

²⁹ Theophylacti Simocattae, *Historiarum libri octo*, recognovit Immanuel Bekkerus, Bonnae, MDCCCXXXIV, VI.10.10; *The History of Theophylact Simocatta*, An English Translation with Introduction and Notes Michael and Mary Whitby, Oxford, 1986, VI.10.10.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ex Historia Menandri Protectoris*, p. 405.

ei la îndeplinire³². Potrivit relatării lui Menander Protector, generalul Ioannes "a sosit în Peonia (Pannonia-n.n.) și a strămutat pe Baian și trupele avarilor pe pământul roman, transportând [peste fluviu] mulțimile barbare în corăbii mari. Se spune că au trecut pe pământul roman aproape șaiszeci de mii de călăreți bine înarmați. De aici i-a dus mai departe prin ținutul illyrilor și a ajuns iarăși pe pământul scythilor. Acolo s-a pregătit să-i treacă din nou peste Istrus în așa-numitele corăbii cu cârme de jur împrejur"³³.

La scurt timp, prin 580, în funcția de *quaestor Justiniani exercitus* a ajuns, se pare, prefectul Julianus. Acesta apare menționat în *Historia ecclesiastica* a episcopului Ioannes de Ephesus cu titlul de *praefectus*, transcris parțial în limba syriacă, respectiv *ἐπαρχος (eparchos) NSYWS*³⁴. Istoricul J.R. Martindale îl identifică cu un *quaestor Iustiniani exercitus* sau un *praefectus insularum*³⁵. Este posibil ca el să-i fi urmat în funcție chiar generalului Ioannes.

În primii ani ai secolului al VII-lea, funcția de *quaestor exercitus* a fost deținută, se pare, de generalul Bonosus. Spre o asemenea concluzie conduce o informație transmisă de Theophylaktus Simocatta, care precizează că în vara anului 602 Bonosus deținea comanda flotei romano-bizantine trimisă să opereze pe Dunăre alături de forțele terestre comandate de generalul Petrus, fratele împăratului Mauricius, trimise împotriva sclavinilor³⁶. Potrivit relatării lui Theophylaktus Simocatta, în debutul campaniei Petrus i-a scris lui Bonosus, care "era un bărbat vestit din rândurile scutierilor împărătești, numit în mod obișnuit scribo de către mulțime. El avea în timpul acela sarcina să-l ajute pe comandantul Petrus. În scrisoare, cerea să trimită corăbii pentru trupele romane, ca să poată trece fluviul"³⁷. Cu concursul flotei comandate de Bonosus, generalul Guduis, locotenentul lui Petrus, "a trecut fluviul, a ucis o mulțime de dușmani, a luat prăzi numeroase și s-a acoperit de mare slavă"³⁸.

Cu certitudine, generalii menționați nu au fost singurii comandanți care au deținut funcția de *quaestor Justinianus exercitus* pe durata funcționării ei. Un sigiliu de plumb descoperit la Tomis poartă legenda "Theodoro praef-

³² Costel Chiriac, *Expediția avară din 578-579 și evidența numismatică*, în "Arheologia Moldovei", XVI, 1993, p. 191-203; G. Kardaras, *The Byzantine-Avar Cooperation against the Slavs (578)*, în vol. "Aevum Medium. Zborník na počest Jozefa Hošša", red. J. Zabožník, Bratislava, 2006, p. 31-33.

³³ *Ex Historia Menandri Protectoris*, p. 405.

³⁴ John Bishop of Ephesus, *The Third Part of the Ecclesiastical History*, Now First Translated from the Original Syriac by R. Payne Smith, Oxford, 1860, p. 220; J.R. Martindale, *op. cit.*, p. 737.

³⁵ J.R. Martindale, *op. cit.*, p. 737.

³⁶ *The History of Theophylact Simocatta*, VIII.5.10-11.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*, VIII.5.12.

[ectus] insular[um]”, respectiv ”prefect al insulelor”³⁹. Sigiliul a fost datat de diferiții săi editori între secolul al V-lea și al VII-lea⁴⁰. Theodorus, *praefectus insularum*, este atestat, de altfel, prin cinci sigilii, provenite din matrițe diferite⁴¹.

Pe baza respectivelor piese, istoricul Andreas Gkoutzioukostas identifică în demnitarul romano-bizantin un posibil *quaestor Justiniani exercitus*⁴². Titlul deținut de Theodorus confirmă întrutotul o asemenea opinie.

Istoricul grec nu exclude posibilitatea ca funcția de *quaestor exercitus* să fi fost deținută și de *eparchii* Sergius (secolul al VI-lea) și Photius (secolele VI-VII)⁴³. Acestora li s-ar putea adăuga *eparchii* sau foștii *eparchi* Areobindus (secolul al VI-lea), Chrestus (secolul al VII-lea) sau Theodosius (secolul al VII-lea). Deși atractive, asemenea opinii rămân deocamdată doar ipoteze neconfirmate de surse sau simple supoziții.

Alți cerți sau posibili quaestores Justiniani exercitus. Alături de *quaestores Justiniani exercitus* înregistrați, o serie de informații, provenite din unele izvoare juridice și literare, permit identificarea și a altor siguri sau ipotetici deținători ai funcției, atât în timpul împăratului Justinianus I, cât și a urmașilor săi imediați. Unii dintre acești *quaestores Justinianii exercitus* pot fi identificați după nume, alții rămân însă anonimi.

La 1 iunie 538, împăratul Justinianus I a emis *Novella LXIX (Ut omnes oboediant iudicibus provinciarum et in criminalibus et in pecuniariis, et ibi negotia examinentur, nullo excepto per privilegium, nec huc conventi deducantur nisi sacra pragmatica forma exhiberi quempiam iusserit)*. În epilogul edictului imperial, între ”preaștrălucirii prefecți ai sacrelor pretorii”, însărcinați cu punerea în aplicare a prevederilor actului juridic, este menționat și cel ”peste insule (et insulis)”⁴⁴.

Este în afara oricăror discuții că acest nenominalizat *praefectus insulis*, cu rang de *praefectus praetorio*, amintit în *Novella LXIX*, nu este alt

³⁹ M. Rostotsew, M. Prou, *Catalogue des plombs de l'antiquité du Moyen Âge et de temps modernes conservés au département des médailles et antiques de la Bibliothèque Nationale*, Paris, 1900, p. 280; G. Cantacuzène, *Poinds inédits trouvés dans la Petite Scythie*, în ”Dacia. Recherches et decouvertes archéologiques en Roumanie”, III-IV, 1927-1932, p. 611.

⁴⁰ G. Cantacuzène, *op. cit.*, p. 611; G. Zacos, A. Veglery, *Byzantine Lead Seals*, vol. I, part. 3, Basel, 1972, p. 1.659; I. Jordanov, *Corpus of Byzantine Seals from Bulgaria*, vol. 1. *Byzantine Seals with Geographical Names*, Sofia, 2003, nr. 37.1; J.R. Martindale, *op. cit.*, p. 1.266.

⁴¹ A. Gkoutzioukostas, *op. cit.*, p. 111-112.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*, p. 114.

⁴⁴ CIC, III, *Novella LXIX.4*.

demnitar imperial decât *quaestor Justiniani exercitus*. Numele său nu este menționat, ceea ce face ca discuțiile cu privire la identificarea lui să conducă la formularea a două ipoteze de lucru cu un grad identic de veridicitate.

Prima ipoteză pleacă de la opinia istoricilor care susțin că generalul Bonus, primul *quaestor Justiniani exercitus*, a deținut funcția până prin anii 552-553. În eventualitatea în care această opinie se confirmă, atunci respectivul *praefectus insulis* la care face trimitere *Novella LXIX* este unul și același Bonus.

A doua ipoteză se fundamentează pe concluzia specialiștilor care susțin că generalul Bonus a ocupat funcția de *quaestor Justiniani exercitus* în două rânduri: prima dată în anii 536-537, iar a doua oară înainte de 552. Într-o asemenea situație, care din punctul nostru de vedere este cea mai plauzibilă, acel *praefectus insulis*, respectiv *quaestor Justiniani exercitus*, este o cu totul altă persoană decât Bonus. Din păcate, din cauza absenței informațiilor numele său ne rămâne complet necunoscut.

Într-o lucrare de dată relativ recentă, consacrată istoriei provinciei Scythia Minor, istoricul Mihail Zahariade, prezentând negocierile curții romano-bizantine cu avarii sosiți la Dunărea de Jos, din anul 562, afirmă că cel care a purtat trative cu barbarii a fost *Germanus, quaestor Justiniani exercitus*⁴⁵.

În ceea ce ne privește, susținem că suntem în fața unei confuzii. La momentul sosirii avarilor la Dunărea de Jos funcția de *quaestor Justiniani exercitus* era deținută de generalul Justinus-Boraides, fiul patriciului Germanus. Suntem de părere că acest lucru a generat confuzia.

Admitem totuși ca veridică ipoteza conform căreia spre sfârșitul domniei lui Justinianus I funcția de *quaestor Justiniani exercitus* să fi fost deținută de un general romano-bizantin cu numele de Germanus. Care a fost acesta vom căuta să identificăm în continuare pe baza puținelor informații pe care le deținem.

Potrivit știrilor de care dispunem din perioada domniei lui Justinianus I, cunoaștem doi talenți generali cu numele de Germanus. Primul dintre ei a fost patriciul Germanus, nepotul împăratului Justinus I și văr al lui Justinianus I. Cel de-al doilea a fost Germanus, fiul lui Dorotheus.

Patriciul Germanus s-a afirmat drept un remarcabil general atât pe parcursul domniei unchiului său, Justinus I, cât și în prima parte a celei a vărului său Justinianus I. Multă vreme, însă, ostilitatea camarilei de la curtea lui Justinianus I, în frunte cu împărăteasa Theodora, l-a marginalizat și l-a ținut

⁴⁵ M. Zahariade, *op. cit.*, p. 33.

departe de viața publică⁴⁶. Pe baza informațiilor pe care le deținem putem re-constitui cu destulă fidelitate *cursus honorum* al patriciului Germanus:

527 – magister militum per Thraciam⁴⁷;

530 – magister equitum, în cadrul forțelor imperiale de la Dara, în Orient⁴⁸;

536 – magister militum per Africam⁴⁹;

540 – magister militum per Orientem⁵⁰;

550 – magister militum⁵¹.

Patriciul Germanus a murit subit în toamna anului 550 în Thracia, în timp ce conducea, împreună cu fiii săi, generalii Justinus-Boraides și Justinianus, un corp de oaste romano-bizantin spre Italia, pentru a-l pune la dispoziția lui Belisarios, angajat în luptele cu ostrogoții⁵². Concluzia care se desprinde din toate constatările realizate în temeiul știrilor disponibile este aceea că în perioada care a urmat organizării structurii militar-administrative *quaestura Justiniani exercitus*, patriciul Germanus nu a deținut nicio comandă în cadrul trupelor romano-bizantine care au operat la Dunărea de Jos. Conchidem, deci, categoric, că el nu a exercitat niciodată funcția de *quaestor Justiniani exercitus*.

Cel de-al doilea general romano-bizantin cu numele de Germanus se afirmă la aproape un deceniu după dispariția primului. Fiu al lui Dorotheus, cel care în anul 530 a ocupat funcția de *magister militum per Armeniam*⁵³, Germanus își face intrarea pe scena politică și militară a imperiului în contextul dramatic determinat de marea invazie a hunilor koutrigouri în imperiu, din primăvara anului 559, sub conducerea căpeteniei Zabergan⁵⁴.

⁴⁶ Prokopios, *The Secret History*, with Related Text, Edited and Translated, with an Introduction, by A. Kaldellis, Indianapolis-Cambridge, 2010, p. 23-24; a se vedea și ediția Prokopios din Caesarea, *Istoria secretă*, ediție critică, traducere și introducere de H. Mihăescu, București, 1972, 5.8-9.

⁴⁷ Idem, *The Wars of Justinian* (în continuare, *The Wars*), Translated by H.B. Dewing, Revised and Modernized, with an Introduction and Notes, by A. Kaldellis, Maps and Genealogies by I. Mladiov, Indianapolis-Cambridge, 2014, VII.40.5.

⁴⁸ *Ibidem*, I.13.21.

⁴⁹ *The Chronicle of Marcellinus*, A Translation and Commentary B. Croke, Sydney, 1995, p. 46.

⁵⁰ *The Chronicle of John Malalas*, A Translation by Elizabeth Jeffreys, M. Jeffreys, R. Scott, with B. Croke, Jenny Ferber, S. Franklin, A. James, D. Kelly, Ann Moffat, Ann Nixon, Melbourne, 1986, 18.87.

⁵¹ Prokopios, *The Wars*, VII.40.1-8.

⁵² *Ibidem*, VII.40.9.

⁵³ *The Chronicle of John Malalas*, 18.66.

⁵⁴ Cf. Agathias, *The Histories*, V.11.6; cf. *The Chronicle of John Malalas*, 18.129; cf. *The Chronicle of Theophanes Confessor. Byzantine and Near Eastern History AD*

Cunoaștem din relatarea lui Agathias din Myrina că hunii koutrigouri, comandați de Zabergan, însoțiți de cete de protobulgari și de sclavini, profitând de faptul că în perioada iernii ”fluviul a înghețat pe o adâncime considerabilă”, au trecut Dunărea ”ca pe uscat”, favorizați fiind de slaba apărare a *limes*-ului danubian, unde ”nu au întâlnit nicio armată de pază” și ”găsind localitățile de acolo pustii și neîntâlnind nicio piedică în înaintarea lor” au devastat regiunea⁵⁵.

Provinciile Scythia Minor și Moesia Secunda, aflate pe direcția principală a invaziei, au căzut pradă atacului barbarilor. Teritoriile Thraciei, unde invadatorii au înfrânt forțele romano-bizantine din zonă, făcându-i prizonieri pe comandanții acestora, generalii Sergius și Edermas, au împărțit aceeași soartă⁵⁶.

Succesele inițiale înregistrate pe fondul anihilării posibilităților de ripostă ale armatei imperiale i-au permis lui Zabergan să lărgască aria de acțiune a forțelor sale. În acest scop el și-a divizat forțele. Agathias din Myrina susține că după pătrunderea în Thracia, șeful koutrigour ”și-a împărțit armata, și a trimis o parte în Grecia să prade și să jefuiască locurile neapărate, iar și un al doilea corp de oaste în Chersonesul Thracic”⁵⁷.

Confruntat cu puternica invazie, Justinianus I a demarat rapid măsuri care să permită imperiului preluarea inițiativei militare și alungarea barbarilor. Potrivit relatării cronicarilor Ioannes Malalas și Theophanes Confessor, împăratul ”porunci să fie construite corăbii cu două punți, care să meargă pe Dunăre și să înfrunte în lupte pe barbarii care încercau să treacă fluviul”⁵⁸. Fără îndoială, informațiile cronicarilor amintiți referitoare la construirea unei întregi flote sunt imposibil de admis. În primul rând, timpul prea scurt nu ar fi permis o asemenea întreprindere de amploare. Foarte probabil, a fost organizată o flotă din vasele avute la dispoziție, pentru a fi apoi trimisă să opereze pe Dunăre.

Deși autorii bizantini nu o exprimă explicit, informațiile transmise de ei conduc la concluzia că flota dunăreană, care urma a fi organizată în regim de urgență, era destinată exclusiv întăririi apărării *limes*-ului danubian. În consecință, apare în afara oricărui dubiu faptul că aceasta urma a fi atașată structurii militar-administrative care era *quaestura Justiniani exercitus*.

284-813. Translated with Introduction and Commentary by Cy. Mango and R. Scott with the assistance of G. Greatrex, Oxford, 1997, AM 6051 [AD 558/9].

⁵⁵ *Ibidem*; *Fontes Historiae Daco-Romanae (Izvoarele istoriei României)*, vol. II, București, 1970, p. 356-357, nr. XLVII.

⁵⁶ *The Chronicle of John Malalas*, 18.129; *The Chronicle of Theophanes Confessor*, AM 6051 [AD 558/9]; Agathias, *The Histories*, V.11.6.

⁵⁷ Agathias, *The Histories*, V.11.6.

⁵⁸ *The Chronicle of John Malalas*, 18.129; *The Chronicle of Theophanes Confessor*, AM 6051 [AD 558/9].

Nu insistăm asupra evenimentelor legate de invazia barbară în întreaga arie geografică afectată de aceasta. Pentru subiectul abordat de noi, singurele informații care prezintă importanță sunt cele legate de evenimentele derulate în cursul atacului hunilor koutrigouri din corpul de oaste care a atacat Chersonesul Thracic.

Din relatarea lui Agathias din Myrina, autorul care realizează cea mai detaliată și mai completă prezentare a luptelor pentru Chersonesul Thracic, cunoaștem că organizarea și conducerea apărării acestuia a fost încredințată de împărat tânărului și talentatului general Germanus, fiul lui Dorotheus⁵⁹. Tânărul general, consemnează cronicarul romano-bizantin, dispunea de o "capacitate proprie înăscută", care îi permitea să "intuiască situația" și să identifice "cel mai bun mod de a-i face față", care știa însă, totodată, să "plece urechea la sfatul soldaților în vârstă și mai experimentați din personalul său"⁶⁰.

Potrivit relatării lui Agathias din Myrina, într-o primă fază a bătăliei pentru Chersonesul Thracic koutrigourii au încercat prin atacuri repetate să ia cu asalt fortificațiile peninsulei. Eșuarea acestor acțiuni i-a determinat pe barbari să abandoneze această tactică și să recurgă la încercarea de a cuceri regiunea prin atacuri de pe mare. În acest scop, consemnează cronicarul romano-bizantin, barbarii au recoltat cantități mari de stuf "foarte lung cu o grosime și o rezistență excepțională", pe care l-au legat cu sfori în fascicule, din care au confecționat bărci de mari dimensiuni în care puteau intra patru bărbați înarmați, construind astfel "nu mai puțin de o sută cincizeci ambarcațiuni de acest tip"⁶¹.

Cu această flotilă improvizată, koutrigourii au întreprins o manevră prin apele golfului Aenus încercând să-i ia prin surprindere pe apărători. În acest scop, barbarii au încercat "să lanseze pe ascuns toate vasele în mare în apropierea țărmului vestic al golfului, care mătură țărmul în jurul orașului Aenus"⁶². În aceste vase, susține Agathias din Myrina, au fost imbarcați "aproximativ șase sute de oameni", dotați cu lopeți pentru vâslit, dar și "puternic înarmați și gata de acțiune"⁶³.

Generalul romano-bizantin a intuit cu mare precizie punctele slabe ale acțiunii barbarilor. Ca urmare, el a trimis împotriva flotilei acestora o escadră formată din "douăzeci de vase rapide cu cârme la prova și pupa", cu echipaje complete "de vâslași și cârmaci și bărbați înarmați cu platoșe, scuturi, arcuri

⁵⁹ Agathias, *The Histories*, V.21-22; *The Chronicle of Theophanes Confessor*, AM 6051 [AD 558/9]; cf. I.I. Russu, *Elementele traco-getice în Imperiul Roman și în Byzantium (veacurile III-VIII)*, București, 1976, p. 138.

⁶⁰ Agathias, *The Histories*, V.21.5.

⁶¹ *Ibidem*, V.21.7.

⁶² *Ibidem*, V.22.1.

⁶³ *Ibidem*, V.22.2.

și săgeți și securi”, care ”au acostat, ferite vederii, la gura de intrare în apă, în spatele zidului”⁶⁴.

În momentul în care bărcile barbarilor au încercat să acosteze la mal, a intrat în acțiune escadra romano-bizantină. A urmat o confruntare inegală, în cadrul căreia puternicele vase imperiale au spulberat complet flotila barbarilor. La finalul confruntării, scrie Agathias, barbarii ”au pierit la un om și nici unul dintre ei a trăit să vadă din nou pământ uscat”⁶⁵.

Succesul pe mare i-a permis generalului romano-bizantin să declanșeze contraofensiva împotriva forțelor koutrigoure care acționau pe uscat. Ca urmare, ”câteva zile mai târziu”, soldații săi ”s-au înarmat și au întreprins o ieșire prin surprindere împotriva asediatorilor, al căror număr era încă foarte mare, dar al căror moral era la cel mai scăzut nivel datorită faptului că aceștia nu se refăcuseră după recenta și fulgerătoare lor înfrângere”⁶⁶. În timpul acestei confruntări, luptând cu impetuozitate în fruntea ostașilor săi, Germanus însuși a fost destul de grav rănit. Referitor la aceste aspecte, Agathias scrie că ”Germanus, care fiind încă foarte tânăr, nu a fost într-adevăr suficient de matur pentru a-și împiedica impulsurile sale naturale, ci, în schimb, a fost mai ușor influențat de ardoarea tinerescă și dragostea de glorie decât de considerente de prudență și de siguranță, s-a grăbit curajos în lupta împotriva dușmanului. Cu această ocazie, el însuși nu s-a limitat la a da ordine și la a-și încuraja oamenii săi ca un general, ci a purtat greul luptei ca un soldat de rând. Ca rezultat al acestei impetuozități a fost lovit în coapsă de o săgeată și foarte aproape obligat să se retragă din luptă. Dar, urgența situației și importanța întreprinderii s-au dovedit mai puternice decât durerea lui, astfel că el nu a încetat să exercite comanda și să-i îndemne pe ceilalți până când a provocat pagube considerabile dușmanilor și a nimicit un număr mare de ei”⁶⁷.

După victorie, flota romano-bizantină s-a deplasat la Dunăre pentru a bloca trecerea barbarilor, așa cum solicitase împăratul. Aflați într-o situație aproape fără ieșire, koutrigourii înfrânți s-au arătat dispuși să accepte condițiile de pace. Barbarii, scriu Ioannes Malalas și Theophanes Confessor, ”au cerut printr-un sol să li se permită să treacă Dunărea în condiții de siguranță”⁶⁸.

Întrucât singura flotă romano-bizantină despre care avem informații că ar fi operat împotriva koutrigourilor a fost escadra care a participat la confruntările pentru Chersonesul Thracic, considerăm că, cel mai probabil, tot aceasta a fost cea trimisă apoi să acționeze pe Dunăre. Întrucât misiunea ei a fost aceea de a consolida apărarea *limes*-ului danubian, considerăm că ea a

⁶⁴ *Ibidem*, V.22.4.

⁶⁵ *Ibidem*, V.22.5-9.

⁶⁶ *Ibidem*, V.23.2.

⁶⁷ *Ibidem*, V.23.3.

⁶⁸ *The Chronicle of Theophanes Confessor*, AM 6051 [AD 558/9].

fost atașată structurii militar-administrative care a fost *quaestura Justiniani exercitus*. În acest caz, comandantul ei, generalul Germanus, fiul lui Dorotheus, apărătorul Chersonesului Thracic, a putut ocupa funcția de *quaestor Justiniani exercitus*.

În sprijinul ipotezei noastre vine și o informație indirectă. Cunoaștem din relatarea lui Agathias că Germanus era originar din Illyricum, din orașul Bederiana Dardaniei, asemenea împăratului, care la vârsta de opt ani l-a adus la Constantinopol, unde ”a primit o educație școlară aleasă și apoi a mers la universitate, unde a studiat limba latină, precum și limba greacă”⁶⁹. În momentul atacului koutrigourilor, împăratul l-a însărcinat cu apărarea Chersonesului Thracic atât pentru a-i da un impuls în carieră, cât și pentru ”a-l împiedica de a-și risipi energiile și de a-și irosi averea în escapade sălbătice în atmosfera turbulentă a Hippodromului cu cursele sale de care și cu facțiunile sale populare, care toate tind să aibă un efect profund nesănătos asupra minții tinerilor”⁷⁰. Importanta funcție de *quaestor Justiniani exercitus*, echivalentă celei a unui *praefectus praetorio*, în care a fost numit tânărul general, era una ideală pentru atingerea scopului urmărit de împărat. La data numirii, conform calculelor făcute de istoricul Ion I. Russu, generalul Germanus avea ”mai mult de 25 de ani”, fiind născut ”înainte de 534”⁷¹.

Pe baza celor constatate, suntem în măsură să conchidem că, cel mai probabil, generalul Germanus a ocupat funcția de *quaestor Justiniani exercitus*, demnitate în care a fost investit în primăvara anului 559, în contextul complex al acțiunilor politico-militare întreprinse de Justinianus I pentru anihilarea puternicei invazii a hunilor koutrigouri. Nu știm cărui comandant de la Dunăre i-a urmat Germanus în funcție. Credem însă că nu este exclus ca acesta să-i fi succedat generalului Bonus, aflat la al doilea său mandat de *quaestor Justiniani exercitus*.

Când și-a încheiat comandantul romano-bizantin funcționarea în calitate de *quaestor Justiniani exercitus* nu putem preciza cu exactitate. Este însă foarte posibil ca acest lucru să se fi produs încă în vara anului 559, în condițiile legate de organizarea expulzării hunilor koutrigouri la nord de Dunăre. Cunoaștem din relatarea contemporană a lui Ioannes Malalas că, acceptând solicitarea koutrigourilor de a fi lăsați să revină la nord de Dunăre, împăratul Justinianus I ”l-a trimis pe Justinus, nepotul său, couropalates, să ducă la îndeplinire acest lucru”⁷². O informație identică se regăsește și în cronica mai târzie a lui Theophanes Confessor⁷³.

⁶⁹ Agathias, *op. cit.*, V.21.3.

⁷⁰ *Ibidem*, V,21.4.

⁷¹ I.I. Russu, *op. cit.*, p. 138, n. 151.

⁷² *The Chronicle of John Malalas*, 18.129.

⁷³ *The Chronicle of Theophanes Confessor*, AM 6051 [AD 558/9].

Întrebarea care se pune este dacă pentru îndeplinirea acestei sarcini prințul Justinus va fi fost investit în 559 și în calitatea de *quaestor Justiniani exercitus*? Informațiile succinte pe care le deținem permit și o asemenea interpretare. De altfel, unii istorici îl includ în rândul acestora, chiar dacă, așa cum am văzut, datează momentul investirii sale câțiva ani mai târziu și într-un alt context politico-militar⁷⁴.

În ceea ce ne privește, cu titlu de ipoteză susținem ca foarte plauzibilă posibilitatea ca în vara anului 559, în condițiile excepționale generate de nevoile rezolvării problemelor create de invazia hunilor koutrigouri, împăratul Justinianus I să îl fi delegat, temporar, în funcția de *quaestor Justiniani exercitus* pe nepotul său Justinus, *couropalates*. În acest caz, el l-a înlocuit în funcție pe generalul Germanus, fiul lui Dorotheus.

În altă ordine de idei, nu poate fi exclus faptul ca mandatul încredințat de Justinianus I prințului Justinus, pentru rezolvarea problemelor de la Dunărea de Jos, să fi fost unul superior celui de *quaestor exercitus*. Într-o asemenea situație, *quaestor Justinianus exercitus* aflat în funcție, probabil unul și același cu generalul Germanus, fiul lui Dorotheus, a fost, cu certitudine, subordonat acestuia, pe durata prezenței sale în regiune. Informațiile pe care le deținem fac însă ca și această opinie să rămână la nivelul actual al cercetării problemei doar o ipoteză de lucru. Într-un astfel de caz, exercitarea funcției de *quaestor Justiniani exercitus* de către generalul Germanus s-a prelungit până anterior anului 562, când comandant al frontierei Dunării este menționat generalul Justinus-Boraidēs.

Alte informații despre prezența lui Justinus, *couropalates*, la Dunărea de Jos nu avem. În consecință, nu știm când s-a încheiat misiunea lui în regiune, nici dacă în această perioadă a exercitat într-adevăr funcția de *quaestor Justiniani exercitus*. Chiar dacă viitorul împărat a exercitat această funcție pe perioada prezenței sale la Dunărea de Jos, aceasta a fost una de scurtă durată. În concluzie, considerăm exercitarea funcției de *quaestor Justiniani exercitus* de către Justinus *couropalates* ca fiind foarte posibilă, dar nu certă. În cazul în care Justinus, *couropalates*, a exercitat funcția de *quaestor Justiniani exercitus*, este foarte probabil ca, la încetarea mandatului, cel care i-a succedat în funcție să fi fost chiar vărul său, talentatul și capabilul general Justinus-Boraidēs.

Sub urmașii lui Justinianus I, împărații Justinus II și Tiberius II Constantinus, informațiile provenite din unele izvoare juridice permit identificarea și a altor generali romano-bizantini care au exercitat comanda în *quaestura Justiniani exercitus*. Ei completează lista celor care au deținut funcția de *quaestor Justiniani exercitus*.

⁷⁴ M. Zahariade, *op. cit.*, p. 33.

În primul său an de domnie, respectiv la o dată cuprinsă între 15 noiembrie 565 și 15 noiembrie 566, împăratul Justinus II emitea *Novella CXLVIII (De indulgentia reliquorum publicorum)*, prin care locuitorii imperiului erau scutiți de plata unor restanțe a dărilor datorate. Printre demnitarii imperiali însărcinați cu punerea în aplicare a edictului imperial se număra și ”prea strălucitul Justinianus, prefect al unităților militare din Moesia și Scythia (vel gloriosissimi Justiniani praefecti numerorum militarium in Moesia et Scythia)”⁷⁵.

Textul edictului imperial ne permite identificarea unui alt *quaestor Justiniani exercitus* în persoana generalului Justinianus, a cărui identificare nu este dificil de realizat, din punctul nostru de vedere. Cu certitudine, acesta este cel de-al doilea fiu al patriciului Germanus, frate al generalului Justinus-Boraides, nepot al împăratului Justinianus I și văr al lui Justinus II. Având în vedere momentul atestării lui în calitate de *quaestor Justiniani exercitus*, putem aprecia că el i-a urmat în funcție chiar fratelui său, Justinus-Boraides.

Funcționarea generalului Justinianus în demnitatea de *quaestor Justiniani exercitus* a fost una extrem de scurtă, de circa un an de zile sau chiar mai puțin. Se pare că chiar în cursul anului 566 el a fost înlocuit cu generalul Baduarius.

În aprilie 575, împăratul Tiberius II Constantinus (578-582) emitea *Novella CLXIII (De relevatione tributorum)*, prin care erau acordate o serie de facilități fiscale locuitorilor rămași restanți la plata unor dări. În capitolul II al edictului, între demnitarii însărcinați cu punerea în aplicare a dispozițiilor imperiale se număra și ”magistratul insulelor și al unităților militare așezate în Scythia și Moesia (magistratum insularum et militarium ordinum in Scythia et Moesia collocatorum)”⁷⁶.

Faptul că acest magistrat al insulelor și al unităților militare din Scythia și Moesia a fost *quaestor Justiniani exercitus* este în afara oricărei discuții. Numele său ne rămâne însă necunoscut. Putem aprecia însă că funcționarea acestui nenominalizat *quaestor Justiniani exercitus* se încadrează între cele ale generalilor Baduarius și Ioannes. Dacă este dificil să acceptăm că el i-a succedat primului, datorită perioadei mari de timp de aproape un deceniu între atestările lor în funcție, admitem însă ca absolut plauzibilă posibilitatea ca el să-i fi precedat lui Ioannes.

Considerații finale. În perioada 538 - c. 614, provinciile dunărene Moesia Secunda și Scythia Minor, alături de provinciile Caria, Insulele Ciclade și Cyprus, au format o unitate militar-administrativă distinctă, echivalentă unei prefecturi de pretoriu, *quaestura Justiniani exercitus*. Noua

⁷⁵ CIC, III, *Novella CXLVIII*; cf. M. Zahariade, *op. cit.*, p. 238, Appendix III.

⁷⁶ CIC, III, *Novella CLXIII*.II.

structură era condusă de un *quaestor Justiniani exercitus*, cu rangul unui *praefectus praetorio*, care cumula atribuțiile civile și militare ale funcției.

În perioada funcționării acesteia, sursele juridice, literare și sigilografice au permis identificarea a 12 *quaestores Justiniani exercitus*. Dintre aceștia, 11 pot fi considerați ca fiind cerți, iar unul incert. Cei 12 *quaestores Justiniani exercitus* identificați sunt următorii: Bonus, de două ori (18 mai 536 - p. 18 august 537 și ante 552 - 553); un nenominalizat (ante și post 1 iunie 538); Germanus, fiul lui Dorotheus (primăvara - vara 559, sau chiar până ante 562); Justinus, *curopalates* (vara 559) - incert; Justinus-Boraidēs (ante 562 - c. 565), Justinianus (565 - 566); Baduarius (566 - 567), un alt nenominalizat (575); Ioannes (578); Julianus (580); Bonosus (602); Theodorus (începutul secolului al VII-lea - ante 614).

Quaestores Justiniani exercitus (536 - c. 614)

1. Bonus, *quaestor exercitus* prima oară (18 mai 536 - p. 18 august 537).
2. un nenominalizat, *praefectus insulis* (ante și post 1 iunie 538).
3. Bonus, a doua oară, *praefectus ex Moesia ad Istrum fluvium porrecta* (ante 552 - 553).
4. Germanus, fiul lui Dorotheus (primăvara - vara 559 sau chiar până ante 562).
5. Justinus, *curopalates* (vara 559) - incert.
6. Justinus-Boraidēs (ante 562 - c. 565).
7. Justinianus, *praefectus numerorum militarium in Moesia et Scythia* (565 - 566).
8. Baduarius, *duci praecepisse ut e Scythia et Mysia collectis* (566 - 567).
9. un nenominalizat, *magistratum insularum et militarium ordinum in Scythia et Moesia collocatorum* (575).
10. Ioannes, ”conducător al insulelor” și ”guvernator peste orașele din Praefectura Illyricum” (578).
11. Julianus, *NSYWS = praefectus*, respectiv *ὑπαρχος (eparchos)* (580).
12. Bonosus (602).
13. Theodorus, *praefectus insularum* (începutul secolului al VII-lea - ante 614).